

AZ OSZTÁLYOZÁS SZEREPE A MŰSZAKI KÖNYVTÁROS MUNKÁJÁBAN.

"Pontos KC, könyvtári adatszolgáltatás nélkül és a külföldi könyvek központi címfelvételezése" c., a MKT 6-ik számában megjelent cikkében Hevesi Endre azt javasolja, hogy a külföldi könyvek címfelvételét és decimálását a Könyvtár-ellátó, illetve a Horizont központilag végezze. Ennek az lenne az előnye - írja -, hogy 1./ "a külföldi könyvek már szakszerű címfelvétellel és decimálva kerülnének a könyvtárakba és 2./ a könyvtárosok jelentős munkától mentesülnének, nem lenne címfelvételezési elmaradás és decimálatlan könyv a könyvtárakban". Valóban : a könyvtárosok igen "jelentős" munkától mentesülnének, ha nem kellene osztályozniuk /a címfelvételről most nem beszélve/. Az osztályozás ugyanis alapvető könyvtárosi studium, amelynek jelentősége a könyvtár belső és külső rendje szempontjából egyaránt igen nagy. Ezért, véleményem szerint, a KC megvalósításának nem lehet az az ára, hogy a könyvtáros ne maga osztályozhassa a külföldi könyveket. A KC-t okvetlenül létre kell hozni -: ezt vitatni nem lehet, viszont a könyvtárosnak meg kell hagyni az osztályozás s különösképpen a külföldi könyvek osztályozásának lehetőségét és örömét. - Mivel a MKT.-ban egyébként eddig igen kevés szó esett az osztályozásról, talán hasznos lesz, ha a hiányt némileg pótolva, az alábbiakban felvetek néhány gondolatot a könyvtárossal, mint osztályozóról és az osztályozásnak a könyvtáros munkájában betöltött szerepéről.

I. Az osztályozó tipológiája.

Miért olyan fontos, hogy a könyvtáros osztályozzon? A közmondás szerint: "rend a lelke mindennek". Nos, egészen más, ha a könyvtáros egyszerűen csak rendberakja a katalóguscédulákat, mintha a cédulák helyét és rendjét ő maga állapítja meg fáradtságosan szép töprengések után. A könyvtár rendjének /kis könyvtárakról beszélek, ahol nincs munkamegosztás/ tükröznie kell a könyvtáros intellektusában lévő rendet. S ez a rend csak akkor valósulhat meg, ha a könyv-

táros valóban osztályoz, mégpedig nemcsak könyveket, hanem a világ, a természet és a társadalom minden jelenségét. Ehhez az szükséges, hogy éber, érzékeny és sokirányú problématudata legyen. A könyvtáros számára mindennek könyvvé kell válnia, a jelenségeket és dolgokat úgy kell néznie, mintha megírt könyvek volnának s bennük egy-egy probléma öltene testet és oldódna meg. Minden jelenségről és dologról tudnia kell, hogy melyik tudományhoz tartozik, ismernie kell a tudományok egymáshoz való viszonyát és a tudományok osztályozásának rendszereit. Az a könyvtáros, aki már sokat és elmélyülten osztályozott, tudja, hogy az osztályozás akkor sikerül jól, ha a könyv tárgyára vonatkozó ismereteit nem az osztályozás közben szerzi meg, hanem ezeket csak alkalmazza, jelölve annak, hogy benne a könyv problematikája már kidolgozottan és éretten jelen van. A nehezen vagy rosszul sikerült osztályozás a könyvtárost azért bántja annyira, mert érzi, hogy a könyvben tárgyalt kérdéskomplexum számára még tisztázatlan. Legtöbbször éppen ez a kínos érzés ösztönzi arra, hogy probléma-érzékenységet fokozza, ismereteinek körét tágítsa. Minderre – mondanom sem kell – a könyvtárban alig jut idő. A könyvtárban a könyvtáros sajnos alig több, mint adminisztrátor. De az osztályozást a hivatalos munkaidő után is gyakorolhatja! S ekkor mutatkozik meg valójában az osztályozási "szenvedély". Az a csillapíthatatlan ösztön, amely a jelenségek rendjének és összefüggésének meglatására törekszik, és a könyvtárost arra készteti, hogy állandó szellemi készenlétben fogadja és a helyükre irányítsa a végtelen bőséggel feléje áramló dolgokat és gondolatokat.

Mennél több jelenséget próbálunk osztályozni, annál inkább észre kell vennünk az osztályozás korlátait. "Amit természetnek hívunk s amit életként tapasztalunk olyan bonyolult, hogy mindent, amit róla megállapítunk és gondolunk, valamilyen formában és bizonyos mértékig egyszerűsíteni kell". Az egyszerűsítés úgy történik, hogy minden dolognak a lényeges vonását emeljük ki, ezáltal az, ami nagyon komplexnek és szétágazónak látszott, sokkal egységesebbnek látszik majd. Az osztályozónak tehát arra kell törekednie, hogy a felszínen mutatkozó, sokszor zavarba ejtő bonyolult jelenségek mögött meglássa a közös alapot, amely lehetővé teszi a jelenségek s a róluk szóló ismeretrendszerek: tudományok összefüggésének és egységének felismerését. A lényeg felismerésére való képesség és törekvés az osztályozónak másik igen fontos jellemző vonása. Ez teszi lehetővé, hogy megszűnjék benne a "bőség zavara", és a sokszor egészen lehetetlennek látszó besorolás valamiképpen mégis sikerüljön.

Az osztályozónak állandóan figyelemmel kell kísérnie az egyes tudományok alapelveinek fejlődését, a tudományok egymáshoz való viszonyát s azokat az egyetemes összefüggéseket, amelyeket legmagasabb szinten a filozófia tárgyal. Aki mestere akar lenni az osztályozásnak, annak tehát - bizonyos mértékig - filozófusnak is kell lennie. S nemcsak abban, hogy igyekszik meglátni és felismerni az egyetemes összefüggéseket a természetben, társadalomban és tudományban, hanem az állandóan töprengő, mindig a lényegest és mélyet kutató gondolkodásmódban is.

Röviden vázolva ezek volnának - ideális esetben - az osztályozó könyvtáros tipológiájában a legfontosabb jellemző vonások.

Joggal kérdezheti meg bárki az elmondottak után: mi szükség van arra, hogy a könyvtáros megkísérelje megszerezni a világ jelenségeinek, a természet és társadalom törvényszerűségeinek, illetve a róluk szóló tudományoknak rendszerbe foglalásához, osztályozásához szükséges ismereteket, hiszen ő könyveket osztályoz, és nincs más dolga, minthogy az osztályozó rendszerbe beilleszsen minden egyes könyvet. A könyvtárosnak nem kell megalkotnia a jelenségek és tudományok osztályozásának rendszerét, ezt már elvégezték helyette a tudományok osztályozói, s nem kell megalkotnia általában a könyvek osztályozásának rendszerét sem, mert ezeket is - többé-kevésbé elfogadhatóan - már megalkották. Ez igaz. De a "világ állandó mozgásban és fejlődésben van s a tudomány is a mozgás és fejlődés folyamatait tükrözi, ezért a tudományoknak nincs lezárt rendszere", s bár "a tudományok belső összefüggése bizonyos értelemben rendszernek nevezhető, ez azonban egy klasszifikációs táblázattal nem szemléltethető". Ha ez így van a világ jelenségeinek és a tudományoknak klasszifikálására vonatkozóan, még inkább így van a könyvtári osztályozórendszereket illetően. Mivel nincs lezárt, egyszer s mindenkorra érvényes osztályozó rendszer, a könyvtáros csak akkor tud lépést tartani a fejlődéssel, az új jelenségek és gondolatok rendszerbe iktatását csak akkor kísérelheti meg eredményesen, ha az "ideális osztályozót" jellemző tulajdonságokat és ismereteket megpróbálja kifejleszteni magában.

II. A könyvek "tipológiája".

Mi a haszna annak, ha a könyvtáros mint szenvedélyes, a lényeges összefüggések meglátására törekvő, elmélyülten gondolkozó osztályozó fog hozzá a könyvek rendszerbe sorolásához? Egészen röviden szólva az, hogy meg tudja alkotni minden egyes könyv helyes és érvényes tipológiáját. Ezért

is feltétlenül szükséges, hogy a könyvtáros saját maga osztályozzon. Az osztályozás a könyvvel való alapos megismerkedés soha vissza nem térő alkalmá, s ezt az alkalmat a könyvtárosnak nem szabad elmulasztania. A könyvről a megrendelés, illetve vásárlás és az állományba iktatás folyamán szerzett "futó ismeretség" az osztályozáskor mélyül el, akkor tárulnak fel a könyv valódi "jellemvonásai". Mindenki egyetért azzal, hogy a könyvtáros nem elégedhet meg a formális és mechanikus osztályozással. A könyvet nemcsak besorolni kell az osztályozórendszer valamely helyére, hanem az osztályozás befejeztekor a könyvnek határozott "egyéni-séggé" kell válnia: a könyvtárosnak ki kell tudnia emelni /szakjelzetekkel is/ a könyv lényegére jellemző legsajátosabb vonásokat. A könyv tartalmát bizonyos fokig újra kell élnie, a maga számára meg kell elevenítenie, hogy ezáltal a könyvet a szerzője gondolatvilágának leginkább megfelelő fogalmakkal és jelzetekkel tudja jellemezni. Természetesen nem mindig könyvet kell ilyen alaposan elemezni. A helyes problémaérzékű könyvtárosnak mérlegelni kell tudni: melyik könyv érdemes a "megkülönböztetett bánásmódra".

Bradford a dokumentációról szóló könyvében ezt írja: "a klasszifikálásnak nem az a célja, hogy az osztályozó egy meghatározott dokumentum tartalmát specifikálja, hanem az, hogy kézbe tudjon adni minden dokumentumot, amely bizonyos tárgykörre vonatkozik". A cél valóban ez -, de miért volna ezzel ellentétben a tartalom jellegének feltárása? Nem előny és nyereség-e, ha az osztályozó szívesen, elevenen, sokoldalúan tud jellemezni egy könyvet-, még abban az esetben is, ha ezt a katalógus nem juttatja kifejezésre? Ha az osztályozó könyvtárosban "egyéni" él egy könyv -: nem lesz-e sokkal könnyebb ezt annak a kezébe adni, akinek éppen ez a könyv kell?

Az osztályozó könyvtáros a könyvtárba érkező új könyv első olvasója, s ha nincs is ideje a könyvet végigolvasni, mégis arra kell törekednie, hogy az osztályozás végeztével a könyv ne csak pusztán könyv maradjon a számára, hanem egy problémával való megismerkedés élményszerű, eleven emléke, amelyet később is fel tud idézni magában.

III. Az osztályozó és az olvasó.

Magától értetődik, hogy a könyvtáros nem önmagának, hanem az olvasónak osztályoz. Minden könyvtárosi tevékenység végső célja, hogy a könyv és az olvasó találkozzék, mégpedig a megfelelő könyv a megfelelő olvasóval. Meg kell tudni mindig találni azt a könyvet, amelyet az olvasó keres. Nem elég tehát a könyveket gyűjteni, a gyűjteményt rendezni

kell, s a rendezés eszköze az osztályozás. Egy rendezetlen, osztályozatlan könyvgyűjtemény csak formálisan nevezhető könyvtárnak. Ilyen könyvgyűjteményben könyvtáros és olvasó egyaránt eltévednek. Az ilyen könyvtárban nincs élet, mert nincs rend. Az ilyen könyvtárban nem lehet tájékozódni és nem lehet tájékoztatni.

Az osztályozás teszi lehetővé, hogy a könyvtár egyébként "halott anyaga" megelevenedjék és szerves rendbe illeszkedjék. Osztályozás nélkül nincs szakkatalógus, nincs szakbibliográfia, nincs kielégítő dokumentáció és felvilágosító munka. Osztályozó munka nélkül az olvasó csak véletlenül találja meg a könyvtárban amit keres.

A könyvtáros tehát az olvasónak osztályoz. Kisebb könyvtárakban különösen fontos ez a szempont. Ezekben a könyvtáros egyszemélyben osztályozó, kölcsönző, tájékoztató, stb. s mivel az olvasókör is állandónak tekinthető: a könyvtárosnak lehetősége van az egyes olvasók mélyebb megismerésére, és ezáltal alkalma nyílik a könyv és az olvasó tipológiájának összeegyeztetésére. A könyv és az olvasó valódi találkozása tulajdonképpen akkor jön létre, ha a könyv szerzőjének tipológiája közelítően megegyezik az olvasó tipológiájával. /Természetesen a könyvtárosnak nevelőnek is kell lennie, ezért sok esetben olyan "jellemű" könyvet választ vagy ajánl az olvasónak, amely figyelmét meghatározott irányba terelheti és gondolkodásmódját megváltoztathatja. / Hogy ez az olvasónak is és a könyvtárosnak is nagy örömet jelentő találkozás mennél gyakrabban és mennél szerencsésebben létrejöjjön: végső fokon ez az osztályozás célja és értelme.

---*---

Mindezekre ellenvetésül azt lehetne mondani, hogy műszaki könyvtárakban kevésbé van szükség és lehetőség az osztályozómunka ilyen elmélyítésére. Kevésbé van szükség azért, mert a műszaki-tudományos könyvek általában pontosan meghatározott problémákat tárgyalnak, s kevésbé van lehetőség azért, mert a műszaki könyvtárosok többségének nincs olyan foku tudományos-műszaki képzettsége, amely egy-egy szívnvonalasabb tudományos könyv pontos "tipológiájának" megalkotását lehetővé tenné. Mindkét ellenérvre egyszerre adható meg a válasz: a műszaki-tudományos könyveknek is megvannak a maguk nagyon is "egyéni" sajátosságai, de ezeket sokkal nehezebb felismerni, éppen a második ellenérvben jelzett ok miatt. Az elmélyült osztályozó munkára tehát szükség van, s hogy meg is legyen a lehetősége: minden mű-

szaki könyvtárosnak arra kell törekednie, hogy egyre fokozottabb mértékben elsajátítsa az alapos osztályozómunkához szükséges általános- és szakismereteket. Ezek birtokában meg fog szűnni a könyvektől és az olvasóktól való "félelem", ami abból ered, hogy sem a könyvet, sem az olvasót nem ismeri kellőképpen, mert nem tud felemelkedni a könyvek és az olvasók színvonalára. Ezek birtokában a könyvek és az olvasók egyaránt "jó ismerőseivé" válnak majd: a könyvek szolgálatra mindig kész barátaivá, az olvasók pedig a tudásában feltétlenül megbízó, egyenrangú munkatársaivá.

Irodalom:

- Bradford, S.C.: Documentation. London 1948, Crosby Lockwood.
Fogarasi Béla: A tudományok osztályozásának elméleti és gyakorlati kérdései. Bp. 1954, MTA /Klny. MTA II. Oszt. közl. V/1-4./
Palmer, B.I.-Wells, A.J.: The fundamentals of library classification. London 1951, Allen and Unwin.
Sayers, W.C.B.: The grammar of classification. 4. ed. London 1935, Assoc. of Assistant Librarians.
Varjas Béla: A könyvtártudomány elvi alapja és rendszere. Bp. 1955, OSzK /OSzK kiadv. XXXII./

Györe Pál

- x - x - x -

A szerkesztőség megjegyzése: Egyetértünk azzal, amit a fenti cikk a könyvtáros osztályozó munkájának céljáról, tartalmáról és jelentőségéről "panegirikosz"-nak is beillő méltatással kifejt. Mindez azonban szerintünk nincs ellentétben egy olyan rendezéssel, amely központilag készült címfelvételezést és osztályozást valósít meg. Az a könyvtáros ui., aki úgy fogja fel hivatását, mint a cikk szerzője, központi osztályozás esetén is a könyv tartalmának további feltárásával és az ahhoz kapcsolódó szakjelzetekkel tovább finomíthatja és a helyi szükségletekhez idomíthatja az osztályozást. Viszont a központilag végzett osztályozás igen hasznos lehet mindenütt ott, ahol a könyvtárosban nem él ilyen magasrendű hivatástudat, nincs még meg a könyv anyagához kapcsolódó szakértelme, vagy időhiány akadályozza ilyen értelmű elmélyült munka ellátásában. Ezért helyes uton jár a központilag készített, szakozott katalóguscédulák külföldön /a Szovjetunióban, az USA-ban, Lengyelországban, Csehszlovákiában, Bulgáriában, Svédországban, stb./már bevezetett és egyre terjedő rendszere, s ennek megvalósítását hazánkban is csak üdvözölni tudnánk.